

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 53-54 (2017)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Περίοδος Β', Έτος 34^ο, Τεύχος 53-54

Αφιέρωμα στον Κ. Γ. Καρουτάκη

Πρόβλεψη 2017

Στέφανου Σταμάτη, Χάρτινοι μύθοι , Διηγήματα

Γιάννης Παπακώστας

doi: [10.12681/prch.28350](https://doi.org/10.12681/prch.28350)

Copyright © 2017, Γιάννης Παπακώστας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπακώστας Γ. (2017). Στέφανου Σταμάτη, Χάρτινοι μύθοι , Διηγήματα. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (53-54), 365–369.
<https://doi.org/10.12681/prch.28350>

Γιάννης ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ

Στέφανου Σταμάτη, *Χάρτινοι μύθοι, Διηγήματα*

Το βιβλίο, στο οποίο θα αναφερθώ, είναι παλαιό, αλλά οι αλήθειές του παραμένουν σύγχρονες και διαρκείς. Πρόκειται για το τρίτο στη σειρά αφηγηματικό έργο του Στέφανου Σταμάτη με τον τίτλο *Χάρτινοι μύθοι* που κυκλοφόρησε στα 1993. Από τον δηλωτικό τίτλο είναι προφανές ότι ο συγγραφέας θα μιλήσει για ό,τι τον λίκνισε στα παιδικά του χρόνια και απέδειξε το ψέμα του στα ώριμα. Για τη μια όψη της ζωής, δηλαδή, τη φωτεινή, αλλά και για την άλλη που λανθάνει, τη σκοτεινή.

Θυμίζω το απόφθεγμα του Κ.Π. Καβάφη: «Υπάρχουν Αλήθεια και Ψεύδος άρα γε; ή υπάρχουν μόνον Νέον και Παλαιόν, – και το Ψεύδος είναι απλώς το γήρας της αληθείας;» Η διλημματική αυτή ερώτηση του Αλεξανδρινού μας εισάγει και στο θέμα μας, όπως αυτό με πολλούς τρόπους εκτυλίσσεται στα δέκα διηγήματα της συλλογής. Και οι τίτλοι άλλοτε με αναγωγές σε φράσεις αρχαιοθήμες και άλλοτε με τρόπο υπαινικτικό, αλλά πάντοτε με μια αλήθεια μεταμφιεσμένη, όπως:

«Ελπίζω αυτό το βουνό ν' αγγίζει τον ουρανό και ν' ανέβω τόσο ψηλά, όσο κι ο προφήτης Ηλίας, να μη με βρίσκουν ούτε άνθρωποι ούτε θεοί, να ξεφύγω για πάντα από τη μοίρα μου». Είναι η πρώτη πρόταση του πρώτου διηγήματος της συλλογής, με τον τίτλο «Μελέαγρος», το οποίο κινείται ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα. Εν ολίγοις μας θυμίζει τον παππού του Γεωργίου Βιζυηνού στο διήγημα «Το μόνο της ζωής του ταξείδιον». Όπως εκείνος ονειρευόταν να φτάσει το βουνό, που έβλεπε από το σπίτι του, να αγγίζει τον ορίζοντά του, να ... να ..., αλλά δεν υπήρχε ελπίδα πραγματοποίησης της επιθυμίας του, αφού όσο εκείνος το πλησίαζε τόσο το βουνό απομακρυνόταν, έτσι και εδώ έχουμε ένα παρόμοιο άπιαστο όνειρο. Και ο Δον Κιχώτης ακόμα που κυνήγησε το όνειρό του, θεωρήθηκε τρελός.

Στην προκειμένη περίπτωση ο μυθικός ήρωας κρατάει πολλά από τα χαρακτηριστικά του, αλλά προσκτάται και άλλα, τα οποία τον μεταμορφώνουν σε έναν πολυταξιδεμένον αλλά και βασανισμένον από τις περιπέτειές του

Οδυσσέα. «Έζησα όσα όλοι εσείς φοβάστε ακόμα και να ονειρευτείτε», σημειώνει ο συγγραφέας. Ο ήρωας, λοιπόν, ελπίζει να ξεφύγει από τον κόσμο και να ζήσει μόνος. Όσο για τους ανθρώπους που άφησε πίσω του κάποια στιγμή θα τον ξεχάσουν. Σε λίγο από Μελέαγρος θα μεταμορφωθεί σε Οδυσσέα και ύστερα από δύσκολο θαλασσινό ταξίδι θα βρεθεί σε χλοερή παραλία, σε ένα όμορφο νησί, με μια όμορφη γυναίκα να σκύβει στοργικά επάνω του. Όχι, δεν είναι η Ναυσικά του ομηρικού μύθου που θα τον ανταμείψει για την περιπέτειά του, αλλά η Κίρκη που θα ζητήσει αίμα ανθρωπινό. Θα δραπετεύσει, και η Οδύσσεια, την οποία περιγράφει, θα συνεχιστεί στην αναζήτηση της κορυφής του βουνού.

Το αφιλόξενο αλλά όμορφο βουνό συναγωνίζεται σε ομορφιά τη θάλασσα. Η θάλασσα είναι άλλωστε το βίωμά του, ο κόσμος του. Δεν παραλείπει και να το ομολογεί: «Άνθρωπος της θάλασσας είμαι. Ήξερα μόνον ένα μεγάλο φόβο ως τώρα: την αγριεμένη θάλασσα. Μαζί της είχα μεγαλώσει, σιγά σιγά τη συνήθισα.» Και τη συνήθισε κατ' αρχάς ως καπετάνιος σε τουριστικά καράβια και στη συνέχεια ως κυβερνήτης ιδιόκτητου σκάφους. Η θάλασσα άλλωστε τον έφερε και στην Πρέβεζα.

Οι κίνδυνοι είτε στη θάλασσα είτε στη στεριά είναι ίδιοι. Κάθε στιγμή και μια αλλαγή. Τίποτα δεν μένει σταθερό και ο ήρωας αιωρείται στο έλεος των δυνάμεων της φύσης. Ο μαθημένος από θάλασσα πρέπει και τώρα, υπό τις νέες συνθήκες, να επιβιώσει, στήνοντας παγίδες στα άγρια ζώα του βουνού. Θα σκοτώσει τον κάπρο, θα τυλιχτεί με το δέρμα του, θα σωθεί από το κρύο αλλά όχι και από τα όνειρά του, τα οποία όλο και περισσότερο τον τυραννούν.

Ποιο είναι όμως το σημαντικόμο αυτό της πολύπλοκης, μυθικά παραληρηματικής αφήγησης, σε μη καθοριζόμενο τόπο και χρόνο, που ο ένας πολύκλωνος μύθος απλώνει με πλοκάμια σε άλλους μύθους;

Ο Σταμάτης ενεδύθη τον μύθο για να μιλήσει αλληγορικά. Για παθήματα προσωπικά και κοινωνικά. Είναι η Ελλάδα που καίγεται, είναι ο Έλληνας που βασανίζεται, είναι αυτός που είχε δράσει, αλλά οι πράξεις και τα όνειρά του έγιναν εφιάλτες και μόνο με την αγριότητα των μύθων μπορούν να παραβληθούν. Το ατύχημα με το καράβι του στο ανοιχτό πέλαγος δείχνει να τρανταλίζεται πώς να το ερμηνεύσει. Πώς να αντισταθεί στη μαγεία ενός ονειροδράματος. Είναι «ο μηχανισμός του παραμυθιού ξεσηκωμένος κι αυτός από τον μηχανισμό του ονείρου», όπως λέει ο Ελύτης στα *Ανοιχτά Χαρτιά*, προβαίνοντας μάλιστα σε μια ταύτιση ονείρου και παραμυθιού ανταλλάξιμου με μια σκληρή πραγματικότητα. Αλλά μόνο στο όνειρο μπορούν να πραγματοποιούν οι επιθυμίες, αλλά τα όνειρά του ήρωα είναι εφιάλτες που δεν οδηγούν σε έξοδο. Το αδιέξοδο τον πολιορκεί, χωρίς να είναι ορατή μια κάποια πόρτα εξόδου.

Το διήγημα εν προκειμένω με τον τίτλο «Τα χρώματα της ίριδας» είναι αρκετά ενδεικτικό. Χώρος, ένα πολύ μικρό δωμάτιο. Ο χρόνος επίσης απροσδιόριστος. Η μόνη διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα σε χρόνο ύπνου και ξύ-

πνιου. Στο δωμάτιο που μοιάζει με τάφο, με μια αόριστη περιγραφή, δείχνει καθαρά τι έγινε: η μνήμη πετάει σε άλλες εποχές και οι ονειρικές περιγραφές ανάγονται σε τοπία μαγευτικά. Ο αφηγητής θα αναπολήσει το παρελθόν, θα φέρει μπροστά του αμείλικτα ερωτήματα του τύπου: «Τι την έκανες τη νιότη σου;» Θα θυμηθεί τον Καρυωτάκη, θα μελαγχολήσει.

Τι συμβαίνει εδώ; Το υποσυνείδητο ξυπνάει αθόρυβα τη νύχτα, όπως και τα ερωτήματα. Η ερωτική ατμόσφαιρα που στρώνεται για την υποδοχή δεν είναι παρά οι ευτυχισμένες μνήμες, και τα ερωτήματα, ο έλεγχος της συνείδησης, αν σωστά αξιοποίησε τη νιότη του. Όταν όλα τα χρώματα ανακατεχτούν θα καταλήξουν στο μουντό, στο μαύρο, όπως και όλα τα συμβάντα της ζωής στο χρώμα του θανάτου θα καταλήξουν.

Το ερωτικό στοιχείο πλανάται επίσης. Σε ένα σαλόνι παίζουν και δεν παίζουν χαρτιά. Ο σύζυγος ερωτοτροπεί με τη Λωρέτα, ενώ η σύζυγός του, η Χάρη, με την άκρη του ματιού της τον παρακολουθεί σαν χάρος. Ο ήρωας ερωτοτροπεί με εκείνο που επιθυμεί, αλλά είναι δέσμιος του άλλου εαυτού που του έχει επιβληθεί. Η υποδήλωση μιας ανεκπλήρωτης ερωτικής σχέσης ως παρασημαινόμενο, υποθέτω ότι υποδηλώνει το αδιέξοδο. Το δέον και το επιθυμητό δεν συμβαδίζουν. Το θέμα εύκολα μας οδηγεί στην *Κρυφή γοητεία της Μπουρζουαζίας* του Γάλλου σκηνοθέτη Λουί Μπουνιουέλ, που ό,τι και να έκαναν οι ήρωές του, το άφηναν στη μέση, γιατί πάντα υπήρχε ένας εξωτερικός καταναγκαστικός παράγων ή μια εσωτερική αδυναμία για δράση και αλλαγή. Οι άνθρωποι, χωρίς σαφή όρια του χώρου τους, με ελαφρά συνείδηση έχουν το ένα και ζητούν και το άλλο· έχουν το νόμιμο και σίγουρο, αλλά επιθυμούν και το ξένο, το διαφορετικό. Η αλληγορία υποδηλώνει και την εύκολη μετακίνηση από το ένα πεδίο στο άλλο, γιατί όχι και στο κοινωνικό πεδίο, δηλωτικά στοιχεία της οποίας είναι και η αμφιρρέπουσα ιδεολογία, όπως αυτή υποδηλώνεται και στο διήγημα «Η σκαλωσιά».

«Όσο δουλεύεις είναι σαν να πολεμάς το θάνατο», λέει ο Σταμάτης. Όμως, τη νύχτα ο καιρός άλλαξε. Η ήρεμη θάλασσα έγινε τρικυμιώδης. Όμως, η «αλλαγή πορείας» δεν σε σώζει από το θλιβερό τέλος. Όλες οι προσπάθειες για απόσυρση, στον θάνατο οδηγούν.

Το αλληγορικό σκηνικό, η στάχτη, κυρίως, και το σταματημένο εκκρεμές, θυμίζει βρικόλακες που συναντιούνται για μια συγκεκριμένη επέτειο. Στις δώδεκα η ώρα αρχίζει η ορχήστρα και όλοι χορεύουν ταγκό. Όλοι μιλούν με κοφτές, αλληγορικές φράσεις, ενώ παράλληλα προσπαθούν να αποφύγουν ή να επιτύχουν ένα ερωτικό σμίξιμο. Στο τέλος το κεντρικό ζευγάρι θα σμίξει, αλλά και πάλι θα χωρίσει, γιατί «ένα παραπέτασμα από χοντρό κρύσταλλο παρεμβάλλεται ανάμεσά» τους. Ο έρωτας, ως υποκατάστατο για μια εκ νέου αρχή, δεν ευοδώνεται.

Το ένα απροσδόκητο και κυρίως η ολιγωρία κυριαρχεί. Ένα μυστηριώδες τραίνο ξεκινάει από τον Πειραιά για τη Δράμα. Σε ένα βαγόνι ανακαλύπτεται

ένα κεφάλι. Ο ένας λέει πως ήταν δύο, ο άλλος τρία και από αφηγητή σε αφηγητή ο αριθμός μεγαλώνει. Οι πληροφορίες των εκάστοτε σταθμαρχών είναι αντικρουόμενες, οι έρευνες δεν κατέληξαν σε κάποιο συμπέρασμα, ωστόσο πάντα υπάρχει η φήμη για κάποιο τραίνο που πέρασε με πολλά κομμένα κεφάλια. Το τραίνο, λοιπόν, της Ιστορίας τρέχει και είναι γεμάτο από τα κομμένα κεφάλια εκείνων που πλήρωσαν το τίμημα της επιλογής τους στα δισεκτα χρόνια του εμφύλιου σπαραγμού.

Τι παρατηρούμε, λοιπόν, στον Σταμάτη; Παρατηρούμε ότι κάθε κείμενό του είναι μια μεταμφιεσμένη πολιτική αλήθεια. Γράφει με γνώμονα την εμπειρία του ή τις αφηγήσεις τού περιβάλλοντός του. Γράφει για πολύ δύσκολα πράγματα, τα οποία, επειδή δεν θέλει να τα πει με γλώσσα κυριολεκτική, οδηγείται στη μετάπλασή τους και την ανάμειξη με τον μύθο. Πρόκειται για καθαρή μεταμυθοπλασία, της οποίας το αποτέλεσμα είναι τελείως παράλογο. Είναι το παράλογο που υπάρχει στη ζωή, και το οποίο μεταφερόμενο σε γραπτό λόγο, δίνεται ως απόκλιση από το λογικό. Και τούτο γιατί τα ίδια τα γεγονότα είναι παράλογα και ως τέτοια δεν μπορούν να ειπωθούν έτσι, όπως τα αντιλαμβάνεται ο πολύς κόσμος. Πρόκειται για μια παράλογη αφήγηση, όπου χρειάζονται πολλά κλειδιά για να εισχωρήσει κανείς στις λεπτομέρειές της, οπότε πολλά θα μείνουν θολά και ανεπεξέργαστα. Άλλωστε ο ρόλος της λογοτεχνίας δεν είναι να υποκαταστήσει την ιστορία, αλλά να υποβάλει και να αφήσει στο ομιχλώδες τοπίο αυτό που δεν θέλει ο συγγραφέας να ομολογήσει. Το παράλογο, λοιπόν, που χαρακτηρίζει όλες τις ιστορίες, είναι ένα ωραίο καμουφλάζ μιας σκληρής πραγματικότητας, το οποίο βαίνει σε παράλληλη πορεία με το λογικό. Μόνο που το βίωμα μοιάζει να σχίζεται στα δύο: το άτομο να νιώθει υποχρεωμένο για το ένα, ενώ παράλληλα έλκεται από το άλλο.

Άλλωστε όλα τα μοντέρνα κινήματα είτε του λόγου είτε των εικαστικών τεχνών με το δίλημμα φλερτάρουν. Στην τέχνη άλλωστε δεν αναζητούμε τη λογική της πρακτικής ζωής. Θα έλεγα, μάλιστα, πως για τον καλλιτέχνη το «παράλογο» είναι η δικλείδα ασφαλείας της ευαισθησίας του. Συχνά το ενστερνίζεται, αισθανόμενος ότι το λογικό δεν επαρκεί για να πει αυτό που θέλει. Μπερδεμένα συναισθήματα, σχέσεις πολύπλοκες, αδιέξοδα πολιτικά, ερωτικά ή άλλα ανστηρώς προσωπικά, όλα αυτά διοχετεύονται στην κοινή κοίτη του παραλόγου, στη μεταμφιεσμένη πραγματικότητα, σε όνειρα που καταλήγουν σε εφιάλτες, σε περιστατικά φρίκης, τα οποία ενίοτε αποπνέουν δυσοσμία.

Ο Σταμάτης φλέρταρε με το μεταμοντέρνο, έπαιξε με την ασάφεια, έσπειρε τους υπαινιγμούς του, σχολίασε ό,τι ήθελε και ο νοών νοεΐτω. Παρά την ασάφεια των ιστοριών του προκύπτει σαφέστατα και η θέση του: θέση πολιτική πάντα κι ο έρωτας το πρόσχημα ή το όχημα. Διακριτό πάντα και το πλούσιο διακείμενό του. Για τούτο και χρησιμοποίησε όλη τη γκάμα των γλωσσικών ποικιλιών που επέβαλε η εκάστοτε περίσταση.

Εν τέλει οι *Χάρτινοι μύθοι* των ιστοριών του εκπηγάζουν από προσωπικά βιώματα, από την ιστορία του τόπου μας, από πληγές που δεν εννοούν να κλείσουν.

ΣΩΡ

Στέφανος ΣΤΑΜΑΤΗΣ, *Χάρτινοι μύθοι. Διηγήματα*, Εκδόσεις Αιγόκερως, Αθήνα 1993